

КРИТЕРІЇ ЕСКЕЛІНЕНА У ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

УДК 341.641

DOI <https://doi.org/10.32782/ehrlchsjournal-2025-14.09>

ОКСАНА ЩЕРБАНИЮК

завідувач кафедри процесуального права

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Україна

доктор юридичних наук, професор

Вільнюського університету, Литва

ORCID: 0000-0002-1307-2535

SCOPUS ID: 57217827953

ЛАУРА БЗОВА

PhD, доцент, асистент кафедри процесуального права

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Україна

ORCID: 0000-0003-3143-4904

SCOPUS ID: 58298157200

Анотація. Серед договірних сторін Конвенції існує загальне переконання, що, окрім індивідуального обов'язкового характеру остаточних рішень, обов'язковий характер практики Суду є ширшим, т.зв. «квазінормативні». Наслідком цього другого виміру обов'язковості є те, що наслідки конкретного рішення діють не лише *inter partes*, але й *erga omnes*. На практиці це означає, що доктринальні висновки рішень Суду застосовуються до всіх майбутніх справ, які фактично та юридично схожі. З цієї причини ЄСПЛ, а особливо держави-учасниці (їхні органи) зобов'язані враховувати попередню діяльність Суду при прийнятті рішень при застосуванні Конвенції та протоколів до неї. Якщо вони не дотримуються, вони ризикують порушити його положення.

Метою цієї статті є ознайомлення з однією з доктрин Європейського суду з прав людини, яка роками стабільно застосовувалася у (не)застосуванні Конвенції до «трудових» спорів. Як буде представлено в цій статті, розвиток прецедентного права за останні роки свідчить про те, що вплив цієї доктрини також стосується дисциплінарних проваджень проти державних службовців, а також, наприклад, суддів чи прокурорів. Проаналізована доктрина називається тестом Вільхо Ескелінена відповідно до рішення, у якому воно було видано.

Послідовна прецедентна практика із застосуванням тесту Вільхо Ескелінена демонструє, що наслідки доктрини, створеної рішенням у справі Вільхо Ескелінена, є ширшими, ніж передбачалося спочатку. Суд застосовує вищезазначену доктрину до цілого ряду спорів щодо державних службовців, включаючи прийом на роботу або призначення на посаду, кар'єрне просування, переведення, припинення його служби, а також дисциплінарне провадження, яке ведеться проти нього. Крім того, незважаючи на початкове обмеження тесту Вільхо Ескелінена державними службовцями, суд згодом поширив його на суддів і прокурорів.

Ключові слова: критерії Ескелінена, судова практика, Європейський суд з прав людини, судові рішення, доктрина, міжнародний досвід

THE CRITERIA OF ESKELINEN IN THE CASE LAW OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

UDC 341.641

DOI <https://doi.org/10.32782/ehrlchsjournal-2025-14.09>

OKSANA SHCHERBANYUK

Head of the Department of Procedural Law

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Ukraine

Doctor of Law, Professor

Vilnius University, Lithuania

ORCID: 0000-0002-1307-2535

SCOPUS ID: 57217827953

LAURA BZOVA*PhD, Associate Professor, Assistant at the Department of Procedural Law***Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Ukraine**

ORCID: 0000-0003-3143-4904

SCOPUS ID: 58298157200

Abstract. There is a general belief among the Contracting Parties to the Convention that, in addition to the individual binding nature of final judgments, the binding nature of the Court's case-law is broader, so-called 'quasi-normative'. The consequence of this second dimension of binding is that the effects of a particular judgment are not only inter partes, but also erga omnes. In practice, this means that the doctrinal conclusions of the Court's judgments apply to all future cases that are factually and legally similar. For this reason, the ECtHR, and especially the member states (their authorities), are obliged to take into account the Court's previous case-law when making decisions on the application of the Convention and its Protocols. If they do not, they risk violating its provisions.

The purpose of this article is to introduce one of the doctrines of the European Court of Human Rights that has been consistently applied over the years in the (non-) application of the Convention to 'labour' disputes. As will be presented in this article, the development of case law in recent years shows that the impact of this doctrine also applies to disciplinary proceedings against civil servants, as well as, for example, judges or prosecutors. The analysed doctrine is called the Vilho Eskelinen test after the decision in which it was issued.

Consistent case law applying the Vilho Eskelinen test demonstrates that the implications of the doctrine created by the Vilho Eskelinen judgment are broader than originally envisaged. The Court applies the above doctrine to a range of disputes concerning civil servants, including hiring or appointment, career promotion, transfer, termination of his service, as well as disciplinary proceedings against him. Furthermore, despite the initial limitation of the Vilho Eskelinen test to civil servants, the court subsequently extended it to judges and prosecutors.

Key words: Eskelinen criteria, case law, European Court of Human Rights, court decisions, doctrine, international experience.

Постановка проблеми. Критерії Вільхо Ескелінена є останнім етапом у розвитку доктрини ЄСПЛ щодо застосування права на справедливий судовий розгляд, гарантованого ст. 6 Конвенції про спори між державними службовцями. Його суть полягає у визначенні двох негативних умов застосування ст. 6. Перша з них полягає в тому, що національне законодавство держави, яка бере участь у спорі, прямо виключає доступ до суду для певної посади чи категорії державних службовців. Друга умова полягає в наявності об'єктивних причин, пов'язаних з інтересами держави для виключення такого доступу. Якщо держава доведе, що національною правовою нормою виключила доступ державного службовця до суду і водночас таке виключення є об'єктивно виправданим в інтересах захисту інтересів держави, то ст. 6 не застосовується в конкретному випадку. В іншому випадку заявник користуватиметься захистом, який впливає з відповідної статті Конвенції.

Європейський суд з прав людини також зробив важливий крок вперед у питанні права на доступ до суду національних суддів. Прецедентне право Суду з цього питання було особливо жвавим, з низкою важливих рішень протягом трохи більше року, включаючи нещодавні рішення Великої палати у справі Гженди. У цих рішеннях Суд, як видається, суттєво змінив своє застосування так званих критеріїв Ескелінена. Починаючи з рішення Великої палати у справі Вільхо Ескелінена 2007 року [7], спір між державними службовцями, в тому числі суддями, та державою в принципі вважається таким, що має цивільний характер, а отже, підпадає під дію статті 6(1) Європейської конвенції з прав людини (ЄКПЛ), за винятком випадків, коли Договірна Сторона може виконати дві сукупні умови. По-перше, вона повинна довести, що доступ до суду був прямо виключений у справі, що розглядається, і, по-друге, що це виключення було виправдано об'єктивними причинами в інтересах держави. У своїй останній практиці ЄСПЛ, схоже, тлумачить другий з критеріїв Ескелінена таким чином, що Договірним Сторонам важко – якщо не майже неможливо – продовжувати позбавляти національних суддів права на доступ до суду у справах, які стосуються їхнього статусу або кар'єри. Таким чином, хоча сам по собі тест не був скасований, Суд значно ускладнив для держав можливість виключення спорів щодо статусу та кар'єри суддів з-під захисту статті 6(1) ЄКПЛ, тим самим посиливши процесуальний захист національних суддів. Відправною точкою для такого розвитку подій, як стверджується, є два рішення від

березня 2021 року, винесені проти Туреччини, а саме Bilgen [1] та Eminağaoğlu [2], і з тих пір вони були підтверджені в кількох наступних справах.

Метою тесту Ескелінена є визначення того, чи є право, про яке йдеться, цивільним за своєю природою для цілей статті 6(1) ЄКПЛ. Логічно, що це все ще передбачає існування права у національному правопорядку, на яке суддя може покладатися. Згідно з усталеною судовою практикою, Суд не може тлумачити статтю 6(1) ЄКПЛ таким чином, що вона створює матеріальне право, яке не має правового підґрунтя в національній правовій системі [8].

У справі Сурен Антонян проти Вірменії [6] зазначено, що Уряд визнав, що пункт 1 статті 6 Конвенції застосовується в рамках його цивільної частини. Він стверджував, зокрема, що за законодавством Вірменії заявник мав право працювати суддею до досягнення ним 65-річного віку, за винятком винятків, передбачених відповідними положеннями Конституції та Судового кодексу (стаття 164 §§ 8 і 9 Конституції, процитовані у пункті 20 вище, а також у пункті 51 вище). Таким чином, у цій справі мав місце справжній і серйозний спір про «право», на яке заявник міг претендувати на спірних підставах відповідно до національного законодавства. Посилаючись на принципи, встановлені Судом у справі «Вільхо Ескелінен та інші проти Фінляндії» ([ВП], № 63235/00, § 62, ECHR 2007-II; «тест Ескелінена»), вони стверджували, що національне законодавство прямо не виключає доступ до суду для відповідної посади або категорії персоналу. Зокрема, навіть незважаючи на те, що ВРЮ не є частиною звичайного судового механізму і її рішення не можуть бути оскаржені в судах загальної юрисдикції, на відміну від раніше існуючої Ради юстиції (див. Mnatsakanyan v. Armenia, № 2463/12, §§ 51-54, 6 грудня 2022 року), вона має виключну компетенцію у дисциплінарних справах щодо суддів і як така діє як «суд» під час таких проваджень, що також було відзначено Венеціанською комісією (§ 19 відповідного висновку, процитованого в пункті 68 вище).

Заявник також стверджував, що стаття 6 § 1 була застосовна до його цивільної частини. Однак він стверджував, що ВРЮ не задовольняв вимогам «незалежного та неупередженого суду» відповідно до цієї статті. Таким чином, він стверджував, що його було позбавлено права на доступ до суду, тоді як Уряд-відповідач не надав жодного аргументу на підтвердження того, що таке позбавлення було виправдане будь-якими об'єктивними підставами, як того вимагає друга умова тесту Ескелінена.

У справі Grzęda v. Poland (№ 43572/18) [4] застосовуючи критерій, розроблений у справі Vilho Eskelinen and Others v. Finland [GC] Велика палата залишила відкритою першу умову (чи прямо виключає національне законодавство доступ до суду), оскільки в будь-якому разі його друга умова не була дотримана: таке виключення не виправдовувалося об'єктивними підставами в інтересах держави. Тому пункт 1 статті 6 Конвенції в її цивільному аспекті був застосовним. До того ж було порушено пункт 1 статті 6 Конвенції, адже відсутність доступу до суду порушила саму суть права заявника на доступ до суду.

Це рішення Великої палати є прикметним у тому, що ЄСПЛ розглянув нове питання: застосовність пункту 1 статті 6 Конвенції до спору, що виник у зв'язку з достроковим припиненням строку повноважень члена судової ради, поки він залишався діючим суддею. В межах цього ЄСПЛ розвинув першу умову тесту Ескелінена, а щодо другої умови з'ясував доцільність міркувань щодо суддівської незалежності в разі, якщо справа стосується не основної професійної діяльності судді (розгляд справ), а інших офіційних функцій (наприклад, членство в судовій раді).

Щодо першої умови тесту Ескелінена ЄСПЛ підкреслив, що він був завідомо суворим і дотримувався лише в крайніх випадках, коли внутрішнє законодавство безпосередньо передбачало виключення доступу до суду. Оскільки дві умови тесту є кумулятивними, то недотримання першої умови є достатнім для застосовності статті 6 Конвенції за відсутності розгляду другої умови. Проте ЄСПЛ дійшов висновку, що пряме застосування першої умови не буде повністю доцільним у всіх ситуаціях. Тому ЄСПЛ готовий погодитися з тим, що її можна вважати дотриманою, якщо навіть без конкретного положення щодо цього чітко продемонстровано, що національне законодавство виключає доступ до суду для відповідного типу спору: інакше кажучи, у випадках, коли таке виключення має імпліцитний характер, зокрема якщо воно впливає із системного тлумачення застосовного законодавства чи всього комплексу правових норм.

ЄСПЛ також визначив аспекти, що стосуються другої умови тесту Ескелінена. Насамперед для того, аби національне законодавство, що виключає доступ до суду, мало будь-які наслідки згідно

з пунктом 1 статті 6 Конвенції в конкретній справі, воно має бути сумісним із верховенством права. Це означає, що таке виключення, в принципі, має ґрунтуватися на документі загального застосування, а не бути спрямованим на конкретних осіб (у цій справі – судових членів Ради, обраних відповідно до попередніх законодавчих положень).

У справі *Bilgen v. Turkey* [1], що стосується цивільного характеру заявленого права, посилаючись на рішення у справі «Вільхо Ескелінен та інші проти Фінляндії» (*Vilho Eskelinen and Others v. Finland*) [ВП] (№ 63235/00, ECHR 2007-II), Уряд стверджував, що обидві умови тесту, згаданого в цьому рішенні, були дотримані. Що стосується першої умови тесту, то національне законодавство прямо виключало рішення ВССУ з-під судового контролю. У зв'язку з цим вони послалися на висновки Суду у справах «Апай проти Туреччини» (*Apay v. Turkey*), (dec.), no. 3964/05, 11 грудня 2007 року та *Özpinar* проти Туреччини (№ 20999/04, § 30, 19 жовтня 2010 року), в яких Суд постановив, що не існує жодних засобів судового захисту щодо рішень ВССУ. Вони пояснили, що до внесення змін до Конституції у 2010 році рішення ВССУ були виключені з будь-якого судового перегляду, а після внесення змін у 2010 році судовому перегляду підлягали лише рішення, що стосуються звільнення з професії. Вони також стверджували, що ВССУ не є судовим органом і не може вважатися «трибуналом» для цілей цього тесту. На думку Уряду, цей орган не здійснював процесуальних дій, не заслуховував свідків, а процедура прийняття ним рішень була повністю письмовою, за винятком випадків звільнення, коли суддя або прокурор-відповідач мав право подати свої зауваження в усній формі.

Щодо другої умови тесту, тобто обґрунтування заборони доступу до суду для даної категорії працівників, Уряд стверджував, що посада судді є посадою найвищого рангу у сфері здійснення правосуддя. Судді користуються владою, наданою їм публічним правом, і беруть на себе обов'язки захищати загальні інтереси держави. Посилаючись на висновки Суду у справі «Апай» (згаданий вище), Уряд стверджував, що предметом спору є здійснення суддівської професії, яка є одним із суттєвих проявів суверенітету. Тому виключення доступу до суду було виправданим з об'єктивних причин.

Заявник, посилаючись на справи Ескелінен (*Eskelinen*) (згадане вище) та Онберг проти Австрії (*Ohneberg v. Austria*) (№ 10781/08, 18 вересня 2012 року), стверджував, що стаття 6 Конвенції була застосовна до його скарги. Його справа була «звичайним трудовим спором», по-перше, тому що переведення на іншу посаду безпосередньо впливало на сферу трудових відносин, а по-друге, тому що переведення, очевидно, мало більше відношення до його роботи і поведінки, ніж до організації судової влади в країні. Передбачувана правова підстава для призначення, яка полягала в тому, що його робота була визнана «середньою» у 2005 році, не була розкрита йому під час оскаржуваного переведення, але, згідно з твердженнями Уряду, явно відіграла певну роль у прийнятті рішення ВССУ. Якби не зауваження Уряду щодо прийнятності його справи, він не мав би доступу до повного розкриття звіту про атестацію 2005 року або до правових підстав для його переведення.

В іншій справі «Регнер проти Чеської Республіки» [5] (*Regner v. the Czech Republic*), що стосується цивільної природи права, Палата застосувала тест Вільхо Ескелінена (див. рішення у справі «Вільхо Ескелінен та інші проти Фінляндії» (*Vilho Eskelinen and Others v. Finland*) [ВП], № 63235/00, § 62, ECHR 2007-II) і визнала, що заявник був державним службовцем. Однак вона відрізняла цю справу від справи Вільхо Ескелінена на тій підставі, що трудовий спір не був безпосередньо вирішальним для заявника, оскільки він не був відсторонений від посади в результаті анулювання його допуску до державної таємниці, а провадження, про яке йдеться, не стосувалося його звільнення. На думку Палати, навіть якщо скасування допуску до державної таємниці не призвело до автоматичного розірвання трудового договору заявника з Міністерством оборони, воно мало вирішальне значення для вибору доступних для нього посад (див. п. 55 рішення). Відповідно, рішення про скасування допуску заявника до державної таємниці та подальше провадження вплинули на його громадянські права, а отже, пункт 1 статті 6 Конвенції є застосовним (пункти 57-58 рішення).

Суд також повторює, що критерії, викладені у рішенні у справі «Вільхо Ескелінен та інші» (*Vilho Eskelinen and Others*), застосовуються до багатьох видів спорів, що стосуються державних службовців, у тому числі тих, що стосуються найму або призначення (див. *Juričić* проти Хорватії, № 58222/09, §§ 54-58, 26 липня 2011 року), кар'єри або просування по службі (*Dzhidzheva-Trendafilova*, № 12628/09, § 50, 9 жовтня 2012 року), переведення («Онберг проти Австрії» (*Ohneberg v. Austria*), № 10781/08, § 24, 18 вересня 2012 року) і припинення служби (див. «Олуїч проти Хорватії» (*Olujic v. Croatia*), №

22330/05, §§ 33-34, 5 лютого 2009 року, і «Назсіз проти Туреччини» (Nazsiz v. Turkey), № 22412/05, 26 травня 2009 року). Більш чітко Суд постановив у справі «Байер проти Німеччини» (Bayer v. Germany) (№ 8453/04, § 38, 16 липня 2009 року), яка стосувалася відсторонення від посади державного судового виконавця після дисциплінарного провадження, що спори про «заробітну плату, надбавки або подібні виплати» є лише невичерпними прикладами «звичайних трудових спорів», до яких стаття 6 в принципі повинна застосовуватися відповідно до критерію Ескелінена. У рішенні у справі Olujić (§ 34) Суд постановив, що презумпція застосовності статті 6 у рішенні у справі Eskelinen також застосовується до справ про звільнення.

Цікавим є те, що у справі Фабіан проти Угорщини [3] той факт, що, лінія повноважень стосується тлумачення та застосування матеріальних конвенційних гарантій (тобто статті 14 Конвенції у поєднанні зі статтею 1 Протоколу № 1 у першій справі та статтею 10 у другій справі) щодо диференційованого ставлення до працівників, віднесених до різних категорій згідно з національним законодавством, Суд визнав певні відмінності і для цілей гарантії належної правової процедури в контексті застосовності цивільної частини пункту 1 статті 6 до спорів, пов'язаних із державними службовцями. Так, розвиваючи колишню доктрину Пеллегріна («Пеллегрін проти Франції» (Pellegrin v. France) [ВП], № 28541/95, § 67, ECHR 1999-VIII) у те, що пізніше стало відомим як «тест Ескелінена» («Вільхо Ескелінен та інші проти Фінляндії» (Vilho Eskelinen and Others v. Finland) [ВП], №. 63235/00, § 62, ECHR 2007-II), Суд визнав зацікавленість держави в контролі за доступом до суду, коли йдеться про певні категорії персоналу, зазначивши, що «саме Договірні держави, зокрема компетентний національний законодавчий орган, а не Суд, повинні чітко визначити ті сфери публічної служби, які передбачають здійснення дискреційних повноважень, притаманних державному суверенітету, де інтереси особи повинні поступатися місцем» (там само, § 61)

Хоча ці висновки у справі Хейніш та Ескелінен не були сформульовані з метою оцінки того, чи порушує різниця у ставленні питання за статтею 14 Конвенції, вони, тим не менш, проливають світло на оцінку Судом особливостей ролі державних службовців у здійсненні державних повноважень та функцій на відміну від ролі інших категорій працівників.

Отже, важливість цієї доктрини наразі підкреслюється широко оприлюдненою інформацією про дисциплінарні провадження проти осіб, які займають посади державної служби. Оскільки *de lege lata*, умови для виключення застосовності ст. 6 Конвенції, компетентні органи, які розслідують та накладають санкції за дисциплінарні правопорушення проти суддів і прокурорів, зобов'язані поважати всі гарантії права на справедливий суд, які випливають із прямого формулювання Конвенції, а також із відповідної судової практики. З іншого боку, судді та прокурори, щодо яких ведеться дисциплінарне провадження, мають право на справедливий суд у межах мінімальних гарантій, гарантованих Конвенцією. Це, зокрема, гарантії щодо права доступу до цих органів, гарантії їх незалежності та неупередженості, а також гарантії щодо публічного та справедливого розгляду справи впродовж розумного строку.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. Case of Bilgen v Turkey. Application no. 1571/07. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-208367>
2. Case of Eminağaoğlu v Turkey. Application no. 76521/12. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-208410>
3. Case of Fábíán v. Hungary. Application no. 78117/13 URL: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-176769>
4. Case of Grzęda v. Poland. Application no. 43572/18 URL: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-216400>
5. Case of Regner v. the Czech Republic. Application no. 35289/11 URL: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-177299>
6. Case of Suren Antonyan v. Armenia. Application no. 20140/23 URL: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-240206>
7. Case of Vilho Eskelinen and Others v Finland. Application no. 63235/00. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-118088>
8. Leloup M. Not Just a Simple Civil Servant: The Right of Access to a Court of Judges in the Recent Case Law of the ECtHR. European Convention on Human Rights Law Review URL: https://brill.com/view/journals/eclr/4/1/article-p23_003.xml

REFERENCES

1. Case of Bilgen v Turkey. Application no. 1571/07. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-208367>
2. Case of Eminağaoğlu v Turkey. Application no. 76521/12. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-208410>
3. Case of Fábíán v. Hungary. Application no. 78117/13 URL: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-176769>

4. Case of Grzęda v. Poland. Application no. 43572/18 URL: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-216400>
5. Case of Regnier v. the Czech Republic. Application no. 35289/11 URL: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-177299>
6. Case of Suren Antonyan v. Armenia. Application no. 20140/23 URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-240206>
7. Case of Vilho Eskelinen and Others v Finland. Application no. 63235/00. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-118088>
8. Leloup M. Not Just a Simple Civil Servant: The Right of Access to a Court of Judges in the Recent Case Law of the ECtHR. European Convention on Human Rights Law Review URL: https://brill.com/view/journals/eclr/4/1/article-p23_003.xml

Дата надходження статті: 31.07.2025

Дата прийняття статті: 15.09.2025

Опубліковано: 28.11.2025